

Nr 146.

Av herr **Andersson, Alfred**, och herr **Hansson, Sven**, *angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk.*

I sitt förslag till ny egnahemslagstiftning upptog 1936 års egnahemsutredning även en utökning av expropriationslagen så att denna skulle kunna tillämpas även på de fall, då det är fråga om att anskaffa tillskottsjord för utökning av ofullständiga jordbruk. Utredningens motivering härför var, »att det intresse det här gäller att tillgodose, är till den grad allmänt och har den stora sociala betydelse, att det bör anses likställt med andra ändamål, för vilka den allmänna expropriationslagen är tillämplig».

I sin proposition nr 236 till 1939 års riksdag anslöt sig statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet till utredningens förslag i denna punkt. Det heter bland annat å sid. 68—69 i ifrågavarande proposition: »Att underlätta en sådan komplettering genom en lagstiftning av nu föreslagen innebörd synes såtillvida behöva väcka mindre betänksamhet, som expropriation icke skulle medgivas, om genom densamma avsevärd olägenhet skulle tillskyndas ägaren av åsyftad mark. Expropriation skulle icke bli aktuell i andra fall än då en jordägare, på vilken expropriationslagen vore tillämplig, utan tillräckliga skäl motsatte sig försäljning av ett mindre jordområde till någon, som vore i behov härav för att förstärka sitt ofullständiga jordbruk.» Att förslaget om expropriation icke togs med i propositionen om ny egnahemslagstiftning till 1939 års riksdag förklarades bland annat bero därpå, att detsamma inte skulle hinna granskas av lagrådet. Jordbruksutskottet anslöt sig i sitt utlåtande nr 83 till departementschefens ståndpunkt och tillade för egen del: »Utvecklingen torde enligt utskottets uppfattning gå i den riktningen, att viss överskotts jord från egendomar bör göras åtkomlig för att tillgodose de ofullständiga jordbrukens behov av ägoutvidgning.»

I motionerna I: 43 och II: 60 vid 1941 års riksdag hemställdes att riksdagen i en skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om att förslag till expropriation och förköpsrätt av jord måtte föreläggas riksdagen. Med anledning av dessa motioner yttrade andra lagutskottet i sitt utlåtande nr 11 efter att ha berört frågans vikt att en förstärkning av de ofullständiga jordbruken är »icke blott ett socialt utan även i många fall ett jordbruksekonomiskt intresse. Med hänsyn härtill finner utskottet att en prövning bör ske av alla tillgängliga utvägar, vilka kunna bidra till utvecklingen av de ofullständiga jordbruken. Enligt utskottets uppfattning bör följaktligen även tagas under

övervägande, huruvida icke möjlighet bör beredas att i vissa fall, då erforderlig tillskottsjord för sådana jordbruk icke kan anskaffas på frivillighetens väg, tillgodose behovet av jordtillökning genom anlåtande av tvångsåtgärder.» Efter att ha påpekat vikten av att jordbruksekonomiska intressen beaktas, fortsätter utskottet: »På sätt framgår av vad utskottet förut anfört är frågan om införande av en expropriationslagstiftning av den beskaffenhet, som avses i motionerna, föremål för Kungl. Maj:ts uppmärksamhet. Utskottet förväntar, att så snart förhållandena det medgiva spörsmålet upptages till ytterligare övervägande samt att de förslag, som kunna föranledas därav, föreläggas riksdagen.»

Det framgår ej klart om utskottet med orden »så snart förhållandena det medgiva» syftar på någonting annat och mera än att erforderlig tid måste tagas i anspråk för frågans grundliga utredning. Om det här skulle vara fråga om andra, ej närmare angivna förhållanden, så har frågan uppenbarligen skjutits undan till en oviss framtid.

Som svar på en fråga i riksdagens första kammare om förslag till expropriation och förköpsrätt av jord, som behövs för komplettering av ofullständiga jordbruk, kan förväntas till innevarande års riksdag, har jordbruksministern svarat, att så icke är fallet. Det heter i detta jordbruksministerns svar: »Av den nya egnahemsorganisationens verksamhet har hittills, såvitt mig är bekant, icke framkommit något, som tyder på att det för närvarande skulle föreligga något trängande behov av expropriationslagstiftning till stöd för egnahemsorganens arbete för komplettering av ofullständiga jordbruk. Något ståndpunktstagande i denna fråga har därför ännu icke skett.»

Av detta yttrande av statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet synes framgå, att det enligt hans mening inte längre är fråga om ett erkänt behov av lagstiftning, som skulle genomföras så snart förberedelserna härför hinna avslutas. I stället avvaktar man från de nya egnahemsorganen bevis för att en dylik lagstiftning överhuvudtaget är av behovet påkallad. Med anledning härav anse vi oss böra citera vad 1936 års egnahemsutredning yttrade i sitt betänkande å sid. 236—237 om behovet av en expropriationslag:

»Möjligheten att anskaffa nödig tillskottsjord till ett ofullständigt jordbruk är starkt lokalt begränsad till viss eller vissa närbelägna fastigheter och hänför sig dessutom oftast till ett visst speciellt ägoslag, varå detta jordbruk lider brist. Innehavaren av ett ofullständigt jordbruk blir, även om tillskotts jord finnes för förstärkning, helt beroende av grannens förståelse för saken och vilja att avyttra jorden till skäligt pris. Utredningsmännen ha sig bekant, att mångenslades i landet påtalas fall, där en komplettering med tillskotts jord ansetts oundgängligen nödig för att innehavaren av jordbruket i fråga skulle kunna reda sig och där möjlighet till dylik komplettering syntes föreligga, men trots detta marktillökningen icke kunnat komma till stånd till följd av att ägaren till den fastighet, som skulle avstå jorden, ställt sig

avvisande häremot. Visserligen kan antagas, att genom den medling mellan köpare och säljare, som egnahemsorganen enligt utredningsmännens förslag skola utöva, överenskommelser mången gång komma att åvägabringas. Likväl torde kvarstå fall, där trängande behov föreligger av tillskottsjord av något slag, men vederbörande ägare utan verkliga skäl vägrar att sälja även en obetydlig del av sin egendom eller betingar sig oskäligt pris. Understundom är den erforderliga kompletteringsjorden samfällad för eller delad mellan flera, av vilka vissa vilja sälja men andra icke.»

Dessa omdömen från egnahemsutredningens sida grunda sig dels på en rundfråga till egnahemsnämnder och kommunalnämnder och dels på iakttagelser som gjorts under en fyra veckors studieresa i olika delar av landet. Klart är emellertid att den efterfrågan på tillskottsjord, som skulle uppstå i den mån som behovet kunde tillgodoses, i regel icke aktualiseras, där ingen jord finnes att köpa. Det kan väl näppeligen vara riksdagens mening att statsmakterna efter allt som förevarit i denna fråga skulle återgå till en rent passiv inställning och avstå från att driva utvecklingen framåt i den riktning, som från alla håll erkännes vara den principiellt riktiga.

Utän tvivel skulle en expropriationslagstiftning sådan som 1936 års egnahemsutredning föreslagit få sin största betydelse genom dess indirekta verkan. I och med att möjlighet till expropriation finnes, blir det lättare att få en frivillig överenskommelse till stånd i de fall, då de praktiska förutsättningarna finnas för att överföra tillskottsjord till ett ofullständigt jordbruk. En förutsättning för att lagens indirekta verkningar skola bli gynnsamma är emellertid att expropriationsförfarandet inte medför sådan kostnad för köparen att jorden kommer upp i ett oskäligt högt pris. Detta skulle nämligen medföra att priset även vid frivilliga försäljningar komme att sättas för högt. Denna olägenhet lär inte kunna undvikas på annat sätt än att staten betalar hela eller större delen av expropriationskostnaden. Då ett expropriationsförfarande inte får inledas i annat fall än då ett statligt organ prövat saken och funnit åtgärden berättigad, synes en dylik anordning kunna förordas.

Där det övervägande antalet jordbruk i en bygd äro ofullständiga eller av familj jordbrukets karaktär, är det givetvis omöjligt att utöka dem på annat sätt än genom sammanslagning. Detta kan som regel endast ske i den mån något av dessa jordbruk gå i handel. I de fall då inga arvingar eller på annat sätt närstående personer finnas som vilja övertaga gården, skulle såsom hushållningssällskapens ombudsmöte föreslagit kringboende grannar kunna tillförsäkras förköpsrätt om de vilja använda en brukningsdel för att komplettera sina ofullständiga fastigheter. Även den frågan bör enligt vår mening utan dröjsmål utredas.

Med stöd av vad ovan anförts hemställes,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om att förslag till expropriation och förköpsrätt av jord, som behövs för komplettering av ofullständiga jordbruk, snarast måtte föreläggas riksdagen.

Stockholm i januari 1942.

Alfred Andersson.

Sven V. Hansson.
